

2021-ci il Azərbaycanda "Nizami Gəncəvi ili" elan olunub. Bu mövzuda yazıçı Kənan Hacıya bir neçə sualla müraciət etdik.

-Kənan bəy, bu yaxınlarda feyzbuk səhifənizdə Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"sinin yenidən tərcüməyə ehtiyacı olduğu haqda status paylaşmışdınız. Mümkünsə, bu barədə bir qədər geniş danışardınız. Nizamini bizim dilə tərcümə olunmuş əsərlərində hansı boşluqlar var?

-Bu barədə mütəxəssislər, Nizamişünaslar, Nizamini orijinalda oxumuş adamlar daha geniş danışa bilər. Nizami haqqında fikir bildirmək həddən artıq məsuliyyətli bir işdir. Çünki Nizami təkcə bizim xalqa məxsus deyil, dünya ədəbiyyatı xəzinəsini əsərləriylə zəngin-

sə də həqiqət budur ki, poetik tərcümələrdə Nizamidən əsər-əlamət yoxdur, bu mətnlər ciddi xətalara doludur. Nizami çoxqatlı şair olduğundan tərcüməçilər onun endiyi

lərini əla bilirdi. Şərq ədəbiyyatını orijinalda oxuyurdu. Nizamini, Füzulini mənə sevdiren alimlərdən biri də o idi. Nizamini orijinalda oxuyub xırdalıklarına qədər şərh

"Nə qədər sərt səslənsə də həqiqət budur ki, poetik tərcümələrdə Nizamidən əsər-əlamət yoxdur, bu mətnlər ciddi xətalara doludur. Nizami çoxqatlı şair olduğundan tərcüməçilər onun endiyi dərinliyə enə bilməyiblər"

dərinliyə enə bilməyiblər. Görünür, Nizamini olduğu kimi yox, sovet ideologiyasına sərf edən formada təqdim etmək tələb olunmuş. Təsəvvür edin ki, Heydər Hüseynov kimi böyük alim "XIX əsr Azərbaycan ictimai və fəlsəfi fikir tarixindən" kitabında Nizamini idealizmə aludə olmaqda günahlandırır və

edirdi. Hər tərəfli biliyə malik bir insan idi, sözün əsl mənasında fəda idi bu adam. Ömrünü bu işə sərf etmişdi. Yeni nəşrlərdə onun tərcümələrindən də istifadə etmək olar. Heyif, çox heyif ki, qədri-qiyəti bilinmədi bu adamın.

-Nizamiyə bağlı tədqiqatlar yetərincədirmi?

Kənan Hacı:

"Nizamini "Xəmsə"si yenidən tərcümə olunmalıdır"

ləşdirilmiş böyük dühadır. Dünya təcrübəsinə nəzər salsaq, görürük ki, bütün klassiklərin əsərləri müxtəlif tərcümanlar tərəfindən dəfələrlə öz dillərinə tərcümə olunub. Homerdən tutmuş Şekspirə, Servantesə qədər. Nizamini əsərləri bizim dilə sovet dövründə tərcümə olunub. O tərcüməçilərin də heç biri fars dilini bilməyib. Mən XX əsrdə yaşamış klassik şairimiz, Əliağa Vahidin ustası olmuş Məşədi Azər haqqında araşdırmalar aparanda maraqlı məqamla rastlaşdım. Məşədi Azər fars, ərəb dillərini mükəmməl bilirmiş. Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov xatirələrində yazır ki, Nizamini "Xəmsə"si 40-cı illərdə bizim dilə çevriləndə Süleyman Rüstəmlə Məmməd Rahim onun köməyindən tez-tez faydalanırdılar. O, Nizamini dərin mənalarla dolu şeirliyinə o qədər yaxından bələd idi ki, hansı misranın hansı mahiyyət daşıdığını bilirdi və poemaları sətri tərcümə edərkən bunları səbrlə onlara izah edirdi ki, təhrifə yol verməsinlər. Sonra maarifçi-pedaqoq Əhəd Cəmilzadənin xatirələrini oxudum. Orda müəllif yazır ki, Nizamini 800 illiyi ilə bağlı qərar verilmişdi. Bu münasibətlə tərcüməçilər qrupu yaradılmışdı. Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Məmməd Rahim, Rəsul Rza və başqaları bu işə cəlb olunmuşdu. "Xəmsə"nin Azərbaycan dilinə tərcüməsində Məşədi Azər böyük əmək sərf etmişdi. Xüsusi qeyd edir ki, mən bunun canlı şahidiyəm. Bu xatirələr Məşədi Azərin "Seçilmiş əsərləri"nə daxil edilib. Sonra mən bu faktlardan "Məşədi Azər təzkirəsi" kitabında istifadə etdim. Yeri gəlmişkən, Azər Firdovsinin "Şahnamə"sindən də bir neçə fəslə bizim dilə tərcümə edib. Amma təəssüf ki, onun adı heç yerdə qeyd olunmayıb. Hələ uşaq ikən "Sirlər xəzinəsi"ndən bəzi məqalələri anam mənə oxuyardı. O vaxtdan Nizami sözünə qarşı mənə bir xof, həyəcan vardı. Sevğidən yaranan o doğma hissədə hələ də xof, həyəcan qalır. Bu gün də Nizamini oxuyanda o həyəcan içimi bürüyür. Nizamini söz kimyəgərliyi adamı sehləyir. Sonra mən Nizamini filoloji tərcümədə oxudum və poetik tərcümələrlə müqayisədə yerlə göy qədər fərq gördüm. Nə qədər sərt səslən-

yazır ki, o, yəni Nizami elmin və incəsənətin inkişafının təməli olmuş faktorları başa düşürdü. Az qala, Nizamini ateist kimi təqdim edir. Dövrün qadağaları Heydər Hüseynovu məcbur etmişdi ki, Nizamini bu cür təqdim etsin. Nizamidən materialist şair düzəltmişdilər. O dövrün Nizamiyə bağlı tədqiqatlarına nəzər salın. Nizami tamamilə yanlış yöndən araşdırılıb. Sözsüz ki, sovet təbliğatının icazə verdiyi kriteriyalarla Nizami tərs mütənasib idi və nəticədə tərcümələr də

-Nizamişünaslıqla bağlı Həmid Araslinin, Nüşabə Araslinin, Azad Rüstəmzadənin, Tağı Xalisbəylinin elmi tədqiqat əsərləri var. Hər biri Nizamini fərqli istiqamətdə araşdırıb, amma bütün hallarda bu tədqiqat əsərlərində dövrün, ideologiyanın basqıları, təsiri hiss olunur. Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin "Azərbaycan şairi Nizami" əsəri Nizamini bütün yönərlə göstərən dəyərli və qiymətli bir mənbədir. Nizamini öyrənmək istəyən adam mütləq o kitabı oxumalıdır.

konsepsiyasına çox yaxındır. Bu məqam müqayisəli ədəbiyyat kontekstində araşdırılmalıdır. Məsələn, Bokkaçio "Dekameron" əsərində Nizamini "Yeddi gözəl" poeməsindən istifadə edib. "Dekameron"da da yeddi köşkdə yeddi gözəl Ametoya eşq nağılları danışır. Ameto da Bəhrəm Gur kimi ovçuluğa meyllidir. Bu kimi faktlar yetərincədir, bunlar araşdırılmalıdır. Bu günün özündə də dünya ədəbiyyatında Nizamidən bəhrələnmələr var. Orxan Pamuk "Mənim adım

işarə vurur. Mənası budur ki, mənim türklüyümü bu Həbəşdə qəbul edən yoxdur. Digər poemalarında da dönə-dönə özünün türk olmasını qeyd edir. Bu günlərdə dünyasını dəyişən dəyərli sənətsünas, türkololoq Ənvər Börüşoy araşdırmalarından birində yazmışdı ki, bəzi alimlər yanlış olaraq Nizamini kürd kimi qələmə verirlər. Bu, xırda bir yanlışın nəticəsidir. "Xosrov və Şirin"də Nizami yazır:

Bu ikdiş Nizami qərib haldadır, Yarı sirkə dadır, yarı bal dadır.

İkdiş – metis deməkdir. Guya bununla Nizami anasının kürd (sirkə), atasının azərbaycanlı (bal) olduğunu bildirir. Halbuki "ikdiş" deyində şair zahidliyini və şairliyini nəzərdə tutur. Bu ikdişlik bal və sirkə, gül və tikan ikdişliyidir. Nizamişünas Xəlil Yusifli bu beytin düzgün izahını verib. Nizamini Azərbaycan şairi olmasını danmaq göydə Günəşi danmaq kimi bir şeydir. Hətta onu tacik şairi kimi də təqdim edənlər var. Belə halların olması təbiidir. Bütün böyük şairlər mənsub olduğu xalqla birgə həm də bəşəriyyətə məxsusdurlar. Biz Nizami ilə bağlı çox işlər görməliyik. Nizami Beynəlxalq Ədəbiyyat Festivalı keçirilə bilər, Nizami Ədəbiyyat mükafatı təsis edilə bilər. Bütün vikimənbələrdə Nizami fars şairi, İran ədəbiyyatının nümayəndəsi kimi təqdim olunur. Biz Nizamini lazımı səviyyədə dünyaya təqdim edə bilməmişik. Bu istiqamətdə konseptual işlər görülməlidir. Nizamini adına layiq çoxseriyalı bədii film çəkilməlidir, tamaşalar hazırlanmalıdır. Televiziyada Nizami ilə bağlı ciddi verilişlər hazırlanmalıdır, Nizamişünaslar ayrı-ayrılıqda onun əsərlərini şərh etsələr, çox gözəl olar. Bu, həm də Nizamini geniş miqyasda xalqa, xüsusən də gənclərə daha dərinləndirən tanıtmaq baxımından faydalı olar. Nizamini həyatının, yaradıcılığının ələ məqamları var ki, hələ də araşdırılmayıb. Bu sahədə xeyli tədqiqatlar aparılmalı da xeyli boşluqlar var. Bu sahədə ciddi işlər görülməlidir. Biz Nizami Gəncəvinin yubileyini böyük bir ədəbiyyat bayramına çevirə bilərik. Yüksək qonorar müqabilində hansısa yazıçımıza Nizamiyə bağlı bədii roman yaxud dram əsəri sifariş oluna bilər. Bədii düşüncəmizdə Nizami konsepsiyası daha geniş miqyasda oturmalıdır.

Söhbətləşdi: Nəmət Mətin

şikəst halda ortaya çıxdı. Məhz bu baxımdan düşünürəm ki, Nizami fars dilini bilən mütəxəssislər tərəfindən yenidən dilimizə tərcümə olunmalıdır. Bu işi görənlərdən biri də Mircəlal Zəkəyev idi. O, Nizamini farscadan tərcümə edirdi. "Sirlər xəzinəsi"ni tərcümə edib, hətta kitab halında da nə vaxtsa çap olunub. Nizami bu əsəri səri bəhrində yazıb, Mircəlal o bəhri qorumaqla mənanı da saxlamağa çalışıb. Süleyman Rüstəmin tərcüməsi ilə onun tərcüməsini tutuşdurun, görürün nə qədər fərq var. Təəssüf ki, o da bu yaxınlarda dünyasını dəyişdi. Onunla uzun illər ünsiyyətimiz olmuşdu, son dərəcə zəngin kitabxanası, arxivi vardı. Ərəb-fars dil-

Tanınmış Nizamişünaslardan biri də rəhmətlik Əhmədağa Əhmədov idi ki, "Nizami-elmşünas" əsəri son dərəcə qiymətli tədqiqat əsəridir. Çox təəssüf ki, bu kitab geniş elmi ictimaiyyətə o qədər də tanış deyil. Müəllif bu kitabda Nizamini elmi fikirlərini təsnifatlandırır, Nizamini səməşünas, ələməşünas, musiqişünas, ulduzşünas, təbiətşünas kimi şərh edir. Bu kitabın da təkrar nəşrinə ehtiyac var. Bundan başqa, Nizamini Şərq ədəbiyyatına, dünya ədəbiyyatına təsiri geniş tədqiq olunmalıdır. Şərq poeziyasında yüzlərlə şair Nizamiyə nəzərə yazıb. Abbasquluğa Bakıxanovun "Mişkətül-ənvar" əsəri forma və məzmun baxımından Nizami

qırmızı" romanında "Xosrov və Şirin"dən ustalıqla bəhrələnilib. Bu nüanslar ciddi elmi araşdırma mövzusu.

-Hələ də bəzi iranşünaslar Nizamini fars şairi olaraq təqdim edirlər. Sizcə, biz niyə Nizamini Azərbaycan şairi kimi dünyaya təqdim edə bilməmişik?

-Mən vaxtilə bu barədə geniş bir yazı yazmışdım. Səhv etməməyə, "Ədalət" qəzetində çap olunmuşdu. Ədəbiyyat institutundan zəng vurub təşəkkür etmişdilər. Nizamini Azərbaycan şairi olmasını sübut etməyə ehtiyac yoxdur. Şair özü "Yeddi gözəl" əsərində "torkiyəm ra dər in Həbəş nə xərend" deyərək öz etnik mənsubiyyətinə